

The background of the cover is a reproduction of Rembrandt's painting 'The Virgin Mary Reading'. It depicts the Virgin Mary in a dark, rustic interior, wearing a red dress and a white headscarf. She is seated and holding an open book, looking down at it with a focused expression. To her left is a wicker basket containing a baby, wrapped in a red cloth. The scene is lit by a warm, low light source, possibly a fire, creating strong highlights and deep shadows. In the upper left corner, a small, faint detail of a cherub is visible, which is the 'glimp' mentioned in the title.

Een glimp *van de* hemel

Het geheim van
Rembrandts
geloof

Jan Riemersma

Een glimp *van de hemel*

Het geheim van Rembrandts geloof

Jan Riemersma

uitgeverij

© 2016 Uitgeverij Kok,
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.kok.nl

Afbeelding omslag: Rembrandt, De Heilige Familie met de engelen - Hermitage, Sint-Petersburg
Omslagontwerp Martin Hendriks
Vormgeving binnenwerk Spaansmedia

ISBN 978 90 435 2729 3
NUR 713

De Bijbelcitatzen zijn, tenzij anders vermeld, ontleend aan de Herziene Statenvertaling (2010).
De overige bronnen, van tekst én beeld, zijn per hoofdstuk aangegeven.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

VOORAF	7	7.4.2	Vaarwel, o moeder.....	65	
1	REMBRANDT ACTUEEL	11	7.4.3	Te paard parmant, al triomfant	67
	Een mantel van geborgenheid.....	11	7.4.4	De stenen brug.....	69
2	REMBRANDT CONTEXTUEEL	15	7.4.5	De Vader en het Huis	70
2.1	Moet u mij hebben?	15	7.4.6	De thuiskomst van de zoon.....	73
2.2	Via Utrecht	18	8	REMBRANDT REFORMATOR	77
3	DE TAAL VAN DE HANDEN	21	8.1	Advent in Abrahams tent.....	79
3.1	Het kantelend ogenblik.....	21	8.2	Izaäk en de meerdere Izaäk.....	81
3.2.1	De hand op de wand	22	8.3	De Doop bij het Woord!	85
3.2.2	excurs: Een goede buur, een goed gesprek	24	8.4	Rembrandt als representant van de Reformatie.....	86
3.3	Gebalde vuist	29	9	REMBRANDT ALS EXEGEET	89
4	SCHILDER VAN GEHEIMEN	33	9.1	De twee messiassen	89
4.1	Licht en melodie.....	33	9.2	De honderd guldenprent.....	90
4.2	Een glimp van de Hemel.....	35	10	DE PAULINISCHE REMBRANDT	95
5	UIT HET LEVEN GEGREPEN	39	10.1	Rembrandt, een paulinisch christen	95
5.1	Tussen twee vuren	39	10.2	De eerste en de tweede Adam.....	98
5.2	Een driehoeksverhouding?	43	10.3	Maria, <i>plena gratia</i>	101
5.3	Glimlach die voorbijglijdt.....	45	10.4	Doorbraak van de genade	104
5.4	De man met het ene talent.....	49	10.5	Tipje van de sluier.....	106
6	REMBRANDT ALS PSYCHOLOOG	51	10.6	Het geheim ontsluit	108
6.1	Judas brengt de dertig zilveren munten terug	51	10.7	Doorkijkje in de nieuwe wereld	109
6.2	Pilatus wast zijn handen in onschuld	53	11	DE JOHANNEISCHE REMBRANDT	113
7	HET HART VAN REMBRANDT	57	11.1	Het Licht schijnt in de duisternis.....	113
7.1	Hoe las Rembrandt de Bijbel?	57	11.2	Venster op de eeuwigheid.....	117
7.2	De Bijbel als een brief	57	11.3	Vrouw op overspel betrapt.....	119
7.3	Rembrandt en zijn Heiland.....	61	11.4	Gesprek bij de bron	120
7.4	Uit en thuis	63	11.5.1	De genezing van de blinde.....	120
7.4.1	Ben ik het?	63	11.5.2	excurs: Visueel en visionair	123
			11.6	De opwekking van Lazarus	127
			11.7	Jezus in het midden	131
			11.8	excurs: Rembrandts vriendenkring	131

11.9	't Was tóch de Hovenier!	132	12.3	Tact en contact.....	145
11.10	De (on)gelovige Thomas	137	12.4	Ogen die elkaar ontmoeten.....	147
12	HET GEESTELIJK TESTAMENT VAN REMBRANDT ..	141	12.5	Feest van licht en kleur.....	149
12.1	Schok der herkenning.....	141	12.6	Kruiselingse zegen	150
12.2	De reddende hand	143	12.7	Rembrandts laatste woord.....	153
			12.8	Een open leven	157

VOORAF

Oktober 1966 ... een dorpschool in Ternaard. Een geroezemoes van jewelste door de klas: “De meester is ziek! Zouden we vrij krijgen?” Maar daar kwam meester Dotinga door de deur. Hij liep naar voren en vertelde over de Gouden Eeuw. ‘Vaderlandse Geschiedenis’ stond op het rooster. Op het bord tekende hij trapgevels van Amsterdamse grachtenhuizen en intussen ging het verder over Joost van den Vondel en Rembrandt ...

Achteraf moet daar het zaadje gevallen zijn. Wanneer het echt ontkiemde? Pas in 1987 toen Rembrandt hulpdiensten bleek te kunnen geven bij de catechese in Nijbroek. Sindsdien ben ik verschillende seizoenen met hem opgetrokken. Soms verdween hij achter de horizon, maar als hij weer iets te melden had, diende hij zich met kracht aan. Het smalle beekje van de hobby werd een bredere stroom van studie.

En nu ligt er dit boek. Het belicht één aspect van Rembrandt, en wel het Bijbels-theologische. Verweven met zijn leven. Biografie en theologie hebben alles met elkaar te maken. Welke bronnen gebruikte hij? Met wie brainstormde hij over zijn creaties? Is die invloed terug te vinden? Dit boek is een poging Rembrandt in de literaire en theologische lijst van zijn tijd te zetten. Hij leefde niet op een eiland; op alle mogelijke manieren was hij verbonden met kerk, cultuur en maatschappij. Die dwarsverbanden zijn in zijn taal terug te vinden.

Bepaalde motieven keren steeds terug: de expressieve taal van de handen, het spelen met licht en schaduw en vooral het karakter van de mens. Dat is wel een van de sterkste kanten van Rembrandt: met een paar pennenstreken kan hij een mens typeren.

Zó knap, dat je aan 't gezicht kunt zien, wat hij of zij denkt. Aan elk van deze drie elementen wordt een hoofdstuk gewijd.

Ieder die wel eens iets van Rembrandt heeft gezien, weet dat er verschillende fasen zijn in zijn schilderkunst. In zijn jonge jaren zijn het vooral barokke, drukke, dynamische composities die de boventoon voeren (Bijvoorbeeld: *De blindmaking van Simson* en *Belsazar en de hand op de muur*). Daarna volgt er een periode waarin zijn composities rustiger worden en intiemer, zoals *De Heilige Familie met de engelen*. Tenslotte verdwijnt alle barokke beweging in een stijl van rust en eenvoud met nog warmere kleuren. Gebarentaal en mimiek worden gevoeliger. Bij Bijbelse onderwerpen interesseert Rembrandt nog alleen het diep menselijke, de innerlijke bewogenheid (*Verloochening van Petrus*, *de Saul en David* van het Mauritshuis en *de Thuiskomst van de Verloren Zoon* in Sint Petersburg). En dan wordt Rembrandt ineens heel actueel. Ondanks het tijdsverschil van vier eeuwen voel je mee met de mensen op zijn doeken. Het zijn geen vreemden maar bekenden, en soms zie je jezelf. En is dat niet het kenmerk van ware kunst, dat het je raakt? Ook in onze snelle internetsamenleving zijn er mensen op zoek naar schoonheid en spiritualiteit. Ik denk, dat Rembrandt dat te bieden heeft. Rembrandt raakt de kern.

Het wetenschappelijk kader, waarin onze Westerse wereld leeft, verleidt ons puur en alleen te denken in termen van oorzaak en gevolg. Dat geeft houvast; maar als dat het enige is, zit je opgesloten in deze wereld, in een binnenwerelds denken. Wij vallen dan zo'n beetje samen met ons brein en alles ligt vast.

Rembrandt zegt in zijn specifieke taal: wij zijn helemaal niet gedetermineerd, er is openheid, er is vrijheid. Soms is er van Godswegen een doorbraak in ons binnenwereldse denken, waardoor alles er anders uitziet. Het is de moeite waard van dit bericht kennis te nemen. Het bijzondere van Rembrandt is, dat hij het wonder in het alledaagse weet op te merken. Achter de natuur en de natuurlijke

werkelijkheid ziet hij iets van God oplichten. In zijn hele loopbaan was Rembrandt gefascineerd door de Bijbelse verhalen, waarin iets van dat *bericht van de Overkant* doorklinkt. Bemoeit God Zich met ons leven?

Voor Rembrandt is er geen twijfel mogelijk: God ziet wel degelijk naar ons om. Er is veel wat we níet weten, er is veel duister, maar er is ook licht. Alsof de Hemel even voor ons open kiert. Rembrandt geeft geen systeem, geen dogmatiek, maar kleine doorkijkjes naar Gods Vrederijk. Daarom past hij zo goed bij onze tijd. Hij geeft Bijbelse lichtflitsen in het schaduwspel van menselijke situaties. Hij geeft hoop!

Heel bijzonder, dat dit boek uitkomt in de aanloop naar 2017: het jaar van 500 jaar Reformatie-herdenking. In de

strepen en halen van Rembrandts Bijbelse etsen en tekeningen herken ik iets van de vrolijke ontdekking van Maarten Luther: de Bijbel is als een boom met allemaal takken en twijgen, waaraan de mooiste vruchten hangen. Je hoeft maar éven te schudden, en er valt altijd wel een sappige appel of peer naar beneden.

Ik hoop, dat er velen zijn die deze ‘oude schrijver’ ter hand nemen. Hij heeft een verhaal dat altijd nieuw is.

Mijn grote dank gaat uit naar mijn vrouw Jannie, die steeds met dit project heeft meegeleefd en voor mij een onmisbaar klankbord was. Aan haar en aan onze zoon Michiel draag ik dit boek op.

Jan Riemersma

Afb. 1 Tekening: de engel schiet Hagar te hulp (ca. 1655) Kunsthalle, Hamburg.

I REMBRANDT ACTUEEL

Rembrandts Bijbelse tekeningen zijn een expressie van de ontroeringen van zijn ziel. Deze schetsen waren niet bedoeld voor publicatie (zoals de etsen), maar ze vormen als het ware dagboeknotities, persoonlijke uitingen van Rembrandt als gelovige. In dat opzicht zijn ze enigszins te vergelijken met de *Confessiones* van Augustinus. Vaak zijn het niet meer dan strepen en halen, die in grote opwinding en haast op papier lijken te zijn gezet. Hoe komt het dat deze krabbels zoveel zeggingskracht hebben? Spreek ze tegen, het kan niet. Weerleg de strekking, het lukt niet. Bekijk je deze tekeningen secuur, dan komt dit ene woord van Pascal in gedachten – hij schreef het boven het document van zijn geloofsbelijdenis: *Feu!* Vuur! Een machtig vuur brandt in die honderden lijnen van Rembrandts Bijbelse schetsen. Elke schets is een kortademige belijdenis. In de warreling van strepen, halen en winkelhaken zocht hij vanaf 't eerste ogenblik naar een spirituele interpretatie van het Bijbelgedeelte. Een prachtig voorbeeld is het blad over Hagar.

Hagar dwaalt met haar zoon Ismaël door de woestijn, een oord van hitte, droogte en eenzaamheid. Links op de achtergrond is Ismaël uitgeput in slaap gevallen. Handenwringend zit Hagar geknield op de grond, met de lege waterkruik voor zich. Radeloos is ze. Zij voelt zich van God en mensen verlaten. Maar de vertwijfeling gaat voorbij; een engel van God daalt neer en zegt: “Wat is er Hagar? Vrees niet! Want God heeft naar de

stem van de jongen gehoord.” (Genesis 21:17)

De wanhoop op het gezicht van Hagar is even duidelijk afgebeeld als de vastberaden gezichtsuitdrukking van de engel. De ‘blijde boodschap’ van de engel wekt nieuwe hoop bij Hagar en precies *díe* omslag heeft Rembrandt zichtbaar willen maken. Hij hanteert hier de stijlfiguur van de *peripeteia*, een begrip uit de literaire wereld van de tragedies. Met name Joost van den Vondel heeft dit principe van Aristoteles opnieuw gemunt en herhaaldelijk toegepast in zijn tragedies. Uit een lang verhaal wordt juist dat moment gekozen, waarop een plotselinge, complete omkering plaatsvindt. Een beslissend moment, een *kairos*-moment.

De engel schíet Hagar te hulp; je *zíet* de beweging in de snelheidsstrepen: met de rechterhand raakt hij Hagar aan en met de andere wijst hij naar een bron. Zo wordt de woestijn een oase. Juist voor de moderne mens die zich in een woestijn van asfalt en beton moet zien te handhaven, geeft Rembrandt hier een vignet van hoop. Je bent niet een anoniem mensje in een zwijgend heelal, maar er is een God die je kent en die je roept. Je hebt een naam; en onder miljoenen heeft God ook jou in 't oog. Het laat de Eeuwige niet onberoerd hoe het met Zijn mensenkinderen gaat. Als je er maar oog voor hebt. Hagar was vlakbij de bron, maar zij zag hem niet. Door de handreiking van de engel beseft zij ineens: er is een glimp van de hemel ... een venster naar de Eeuwigheid ... een mantel van geborgenheid ...

Afb. 1a Detail tekening: close-up, het hoofd van Hagar wordt 'omarmd' door de engel.

Zie, hoe mooi Rembrandt de redding in beeld brengt door de uitgestrekte armen van de engel, waar het hoofd van Hagar precies tussenin is getekend. Hij omhult haar met een beschermend, beschuttend gebaar:

 Zo vriendelijk en veilig als het licht,
 zo als een mantel om mij heen geslagen,
 zo is mijn God, ik zoek Zijn aangezicht,
ik roep Zijn naam, bestorm Hem met mijn vragen,
 dat Hij mij maakt, dat Hij mijn wezen richt.
 Wil mij behoeden en op handen dragen.

(Lied 221 uit: Liedboek Zingen en bidden in huis en kerk)

Bronnen

Beaufort, Henriette L.T. de: Rembrandt, Haarlem, 1956

Bijbelse Inspiratie, Amsterdam, 1964

Schatborn, Peter e.a.: Rembrandt: De Meester en zijn werkplaats – tekeningen en etsen, Zwolle, 1991

Schwarz, Gary: De grote Rembrandt, Zwolle, 2006

Vondel, Joost van den: Jephtha, koning David hersteld, Faëton, bezorgd door J.W.H. Konst, Amsterdam, 2004

Waal, H. van de: Hagar in the wilderness by Rembrandt and his school in: Steps towards Rembrandt, Amsterdam-London, 1974

2 REMBRANDT CONTEXTUEEL

Rembrandt was een genie, maar hij heeft niet alles zelf bedacht. Ook hij had zijn voorbeelden en leermeesters. Eén van zijn grootste inspiratiebronnen was de Italiaanse schilder Caravaggio (1571-1610).

2.1 Moet u mij hebben?

De roeping van Mattheüs (Mat. 9:9)

Het is een van de mooiste schilderijen die ik ooit gezien heb. Het is geschilderd door Caravaggio (rond 1600) en je kunt het nog steeds bewonderen in de kerk *San Luigi dei Francesi* te Rome.

Je ziet een soort bruine kroeg, waar een stel mannen heel geconcentreerd geld zit te tellen. Dat groepje lijkt een beetje samenzweerderig, een beetje louche. Het is echt een momentopname, alsof je dit gezelschap vanuit een onopvallend hoekje tijdens hun bezigheden betrapt – daar in het tolhuis van Mattheüs.

En dan gaat er – rechts in dat donkere café – ineens een deur open. Via die opening komt een bundel intens licht binnenvallen, dat de gezichten van de wisselaars laat oplichten. Dankzij het felle licht levert die open deur ineens een dramatische licht-donkerwerking op in die haveloze ruimte. Maar die deur gaat niet zomaar open. Mét die bundel licht komt Christus dat lokaal binnen. Je zou Hem haast niet herkennen, zozeer is Hij afgedekt door Petrus, die voor Hem staat. Bovendien staat Hij enigszins in het donker, als op een zoekplaatje.

Maar Caravaggio vertelt hier wel wat dat licht eigenlijk

voorstelt. Het is niet alleen het gewone licht, maar het is vooral een symbolisch licht. Licht met een meerwaarde.

Caravaggio is in dit schilderij duidelijk geïnspireerd door de genadeleer van Augustinus. Bij Augustinus zijn Genade en lichtmystiek ten nauwste met elkaar verweven. Caravaggio vertaalt de overmacht van de goddelijke genade in de wijze waarop hij het licht van Christus in Mattheüs' leefsfeer laat vallen.

Want de lichtinval is het gevolg van het feit, dat Christus midden tussen de dagelijkse beslommingen in dat donkere hol een deur opendoet. Ineens is er die andere dimensie. Wat ook opvalt, is het verschil in kleding. Het contrast tussen de deftige, mondaine kleren van de hele groep links en de sobere kledij van Christus en Petrus rechts is veelzeggend. Bovendien lopen Christus en Petrus op blote voeten. Hier staan duidelijk twee werelden, twee manieren van leven tegenover elkaar. En ... ze raken elkaar. Want zie je dat handgebaar van Christus? Hij strekt zijn arm en wijst naar Mattheüs: "Volg Mij!" (Matth. 9:9). Ook Petrus wijst in de richting van Mattheüs; zijn hand is als het ware een echo van de hand van Christus.

Midden in het gewone leven kan er een andere dimensie binnenkomen. Tenminste, als je er oog voor hebt. Of als je er oog voor krijgt. Dat zie je aan de verschillende reacties. Want hoe reageren ze op de ongenode gast die daar zomaar binnenkomt? De man met de bril en de jongen links gaan gewoon door met geld tellen, alsof er niets aan de hand is. Het licht valt wel op hun gezicht en handen, maar niet op hun ogen. De figuur, die je op de rug ziet (met z'n veel te grote zwaard) draait zich om

Afb. 2 Schilderij Caravaggio: de roeping van Mattheüs, Kerk San Luigi dei Francesi, Rome.

Jezus die langs de straten kwam
en tollenaars terzijde nam:
'k Wil in uw woning wezen
voor nu en voor nadezen' –

Hij komt misschien vandaag voorbij
en neemt ook u terzij of mij
en vraagt ons, Hem te geven
de rijkdom van ons leven.

Christus die door de wereld gaat
verheft zijn stem niet op de straat,
Hij spreekt ons hart aan, heden,
en wenkt ons met zich mede.

En lokt ook nog zoveel ons aan,
tot wie zouden wij anders gaan?

Hij heeft en zal ons geven
alles – het eeuwig leven.

(Gezang 47:2,3, Liedboek voor de Kerken)

Afb. 3 Schilderij: Hendrick ter Brugghen, De roeping van Mattheüs (1621), Centraal Museum, Utrecht

en denkt kennelijk: “Wat zullen we nou beleven?” En dan Mattheüs zelf. Om hem is het begonnen. Vol verbazing wijst hij naar zichzelf, alsof het nog niet echt tot hem doordringt. “Mij? Moet u mij hebben? Hoezo?” lijkt hij zich af te vragen. Ineens heeft hij het door: hier gebeurt iets, dat belangrijker is dan al het andere in de wereld. Belangrijker dan geld en materiële dingen. Hier gaat het om die andere dimensie: de werkelijkheid van God. En die werkelijkheid kan zomaar in je leven doorbreken. Het overkomt je, als een genade. Ineens staat Hij voor je: Jezus Christus, de Zoon van God. Niet opvallend, maar heel gewoon. En toch met gezag. En Hij zoekt contact met jou.

Wat een prachtig schilderij. Wat een geweldige boodschap. Caravaggio is allang overleden, maar zijn verhaal is springlevend: Jezus wil ook met mij te maken hebben. Jezus zag Mattheüs in het tolhuis. Jezus zag Zacheüs in de boom. Jezus zag de vrouw, die Hem van achteren aangeraakt had. Jezus zag Nathanaël onder de vijgenboom. En Hij ziet u en mij, nu op dit ogenblik. Is dat niet wonderlijk? En is dát niet de echte achtergrond van Mattheüs' verbazing: “Mij? Moet u mij hebben? Als u eens wist, wat ik allemaal verkeerd gedaan heb ...” De verwondering over de genade, de liefde van Christus ... zelfs voor mij.

“Volg Mij,” zei Jezus tegen Mattheüs. En hij stond op en volgde Hem.

“Volg Mij,” zegt Jezus, ook hier en nu.

2.2 Via Utrecht

Veel schilders uit Holland gingen naar Italië, om het vak te leren. Onder hen was Hendrick ter Brugghen uit Utrecht. Samen met Gerard van Honthorst en enkele anderen stak hij zijn licht op bij de Italiaanse schilderkunst, die al een hele ontwikkeling had doorgemaakt. Caravaggio was de grote gangmaker in dit opzicht. Hij was de eerste, die de Bijbelse gebeurtenissen situeerde in zijn

eigen tijd, eigen omgeving en met eigentijdse mensen. Het betekende niets minder dan een revolutie. Ineens kwamen figuren als Petrus en Mattheüs heel dichtbij. Vol enthousiasme keerden de Utrechtse terug naar het Sticht, waar zij de nieuwe stijl op eigen wijze in praktijk brachten: het begin van de Utrechtse School. In afbeelding 3 zien wij de Terbrugghse variant van Caravaggio's ‘roeping van Mattheüs’. Ook hier draait het om een plotselinge verschijning. Bij Terbrugghen is dit echter nog dramatischer, nog meer dichtbij dan bij Caravaggio. De figuren, vanaf het middel zichtbaar, zijn levensgroot. Ze zijn duidelijk aanwezig. Ze steken af tegen een grijze achtergrond.

Typerend is de taal van de handen. Kijk eens naar die man met dat knijpbrilletje op z'n neus: helemaal gefocust op het geld. Maar ook hier die andere dimensie: links is het donkere silhouet van Christus die wijst naar Mattheüs: “Volg Mij.” De hand wijst door de open ruimte in het midden, over de tafel met paperassen heen. En Mattheüs, hoe reageert hij? Terwijl hij terugkijkt naar Christus, wijst hij met zijn ene hand nog naar het geld op tafel en met de andere naar zichzelf. In deze dialoog tussen de twee handen zien wij de kern van het verhaal. Ze staan ook precies in het centrum van het schilderij. Ze duiden aan wat er omgaat in Mattheüs' hart: zijn gebondenheid aan het oude leven van de zonde; en aan de andere kant is het alsof er al iets wakker wordt van het nieuwe leven dat Christus in hem opwekt. Het is juist die psychologische ambivalentie die wij ook steeds bij Rembrandt terug zullen vinden.

Geen wonder dat een kunstenaar als Rembrandt zich aangesproken voelde door de Utrechtse School die hem via een omweg in contact bracht met het genie Caravaggio. Uit dit voorbeeld zijn drie leidmotieven van Rembrandt te ontdekken:

- a. De taal van de handen – Hoofdstuk 3
- b. Het spel van licht en schaduw: het clair-obscur – Hoofdstuk 4
- c. De menselijke ambivalenties: het psychologische accent in Rembrandts voorstellingen. – Hoofdstuk 5 en 6

Bronnen

Fuchs, R.H.: *Wegen der Nederlandse schilderkunst*, Utrecht/Antwerpen, 1978.

Voor 2.1 heb ik veel, soms letterlijk, ontleend aan: Mastenbroek, Mark: *Licht op Rembrandt*, Zeist, 1992.

Meyere, Jos de: *Nieuw Licht op de Gouden Eeuw*, Utrecht, 1986.

Treffers, Bert: *Caravaggio – Genie in opdracht (Een kunstenaar en zijn opdrachtgevers in het Rome van rond 1600)*. Nijmegen, 1991.

Afb. 4 Schilderij: Het offer van Abraham (1635), Hermitage, St. Petersburg.

Preken met **een penseel:** *Rembrandt schildert* de Bijbel

Een schitterend full colour kunstboek dat Rembrandt positioneert in de literaire en theologische context van zijn tijd. Achter de natuur en de natuurlijke werkelijkheid ziet hij iets van God oplichten.

Rembrandt was in zijn hele loopbaan gefascineerd door de Bijbelse verhalen, waarin iets van dat bericht van de Overkant doorklinkt.

Rembrandt geeft geen systeem, geen dogmatiek, maar doorkijkjes naar Gods vrede in het schaduwspel van menselijke situaties.

Jan Riemersma is theoloog, predikant en Rembrandtkenner.

www.kok.nl

ISBN 9789043527293 • NUR 713